

Григорий Цамблак

ПОХВАЛНО СЛОВО

ЗА

СВ. СВТИМИЙ, Патриарх Търновски

Ако Аарон, древният свещеник на старозаветната Църква, е освещавал осквернените, за да се очистят телесно – като принасял в жертва животни и като поръсвал с кръв от юнци и козли и с пепел от юници, и ако поради това е удостоен с помен, присъщ на Божиите угодници, за да го споменават всред църква в Псалтира, – не е ли много повече достоен за похвала Евтимий, изпълнителят на непостижимите тайнства, съучастникът в апостолската слава, свещеникът на великото жертвоприношение, учителят на онази истина, над която ангелите искат да се наведат и който той опази чиста и предаде непорочна, а най-сетне поради различните си страдания, сам той, светителят, се пренесе в свещена благоугодна жертва Божу?

Ала какви словесни похвали да изтъкнем за него, който, макар и да беше оратор повече, отколкото може да се каже, съветваше любителите на словото да величаят добродетелта с мълчание вместо реч; който превъзхождаше границите на самата природа; който цял се възхищаваше при съзерцанието на небесното и който уверяваше, че не трябва да се изживява земният живот другояче, освен в изучаване езика, който проповядва божествената истина и за който псалмопевецът, когато съчинявал песента (си), рекъл: ”Езикът ми е перо на бързописец”?

И тъй, смеем ли да го похвалим? Всячески смеем, тъй като обич (към него) ни влече. Не защото за нас, които се наричаме чедо на този отец, е опасно да мълчим; не и защото чрез нашите похвали той ще стане по-велик – та и как, когато вече той живее заедно с апостолите и умножава техния брой? – а за да подтикнем слушателите към ревност и да ги възпламеним да му подражават. А понеже у него има много неща, които стоят по-високо от нашия език, чрез някои малки напомнания ще спомогнем да се познае човекът, както орелът се познава по перушината, а лъвът по ноктите – както би рекъл някой.

Младини. Понеже се засели между апостолите, както предварително казах, от това е ясно, че още от младини Евтимий възлюби техния живот. Той подражаваше на Петра, главата на апостолите, и на Заведеевите синове. И не само че всичко изостави, но го и възненавидя. Той последва Христа, който възлюби нищетата и я препоръчваше и който вместо нея обещавахе небесните (блага), за които свидетелства Павел, който бил издигнат до

третото небе. Себе си той записа за гражданин на Горния Йерусалим, който е сътворен от живи камъни и комуто Бог е художникът и създателят. За отечество той считаше само рая – древното селище на (човешкия) род, единствената похвала за хората, което сближава с Бога, което не може да се придобие, по друг начин, освен чрез усърдие. ”На всички, които го приеха – рече божественият глас, – даде възможност да бъдат Божии чеда.” – Прочее, що би могло да бъде по-почтено от таква благородно потекло?

Макар че, когато, несъвършен поради възрастта, разсъдъкът в много младото тяло често пъти неправилно отсъжда за добрите неща, Евтимий още отрано показва какъв ще бъде, когато порасте. Като благородените дръвчета, когато още в началото поникват с прави върхове, чрез възпния си изглед предсказват на земеделците колко хубави ще порастат отпосле, по същия начин и той предвести.

Когато душата на другите твърде често греши поради невежество, като се увлича по суетни и безполезни неща за угода на младостта, тогава той поради стремежа си към съвършен живот се прояви като Давид, който обичаше истината. Като праведник той се разцъфтя сякаш финикова палма – защото само това дърво расте еднакво дебело от земята до върха и в течение на многогодишния си растеж не издава никакъв клон настрана. Така и той, щом се разцъфтя в ранната си възраст, чрез начина на живота си изведнъж се прояви съвършен и високорастящ.

Монах в Келифаревския манастир. Като си избра висшата и истинска философия, сиреч монашеския живот, заедно с пророк Илия, Йован Кръстителя той възлюби пустинята. Към нея цял беше устремен и възхваляваше всички придобивки от нея. Защото тя устрои Илия да бъде хранен от врани; също тя измоли той, доколкото е възможно за (човешката) природа, да види Бога във вид на прохладен лъх; да свали от небето огъня, който изгори жертвите, и да нареди с дума облаците да извършват обикновената си дъждовна служба. Тя направи, щото Йован, когато отхрани с дъбови върхари, да бъде наречен най-голям между родените от жена; тя го посочи за проповедник на покаянието и го сподоби да положи ръка над Онзи, който кръщаваше със Светия Дух.

Тѐ го научиха не само да живее в пустинята, но и да бѐде смирен, защото нито Илия се възгордя чрез преславните си (чудеса), нито пък Йѐан се превъздигна чрез живота си, който бѐ по-висш от човешкия. И (двамата) преживяха, като се отдаваха най-вече на смирението, за да видят пред себе си наградата за големите си подвизи, защото бременето на гордостта не обича нито да възнася на небето, като Илия, нито да превръща на ангел като Йѐана онгова, който го носи. Горделивия човек то поваля безчувствен, а горделивите ангели превръща в бесове. <> Теодосий е този ревнител на добродетели, който прѐв насели и превърна в жилище за човещи онази дълбока пустиня, която по-преди поради пустотата си беше достъпна най-вече за бесове, а не и за човещи. Като прие и този велик и църковен стѐлб твърде млад, с млякото на благочестието и с наставленията си за борбите в душата той го превърна в свършен човек и го представи за оръдие на Духа, който се нуждае от такива. Този (Теодосий) наследи сигурното правило за умствения живот от великия в боговидението Григорий Синаит, който чрез изпитания устав на разума направи, щото и Парорийските планини с нищо да не отстъпват от Синайската планина. Блаженият Теодосий беше приемник на живота и на молението на Григория, а пък чудният ѐвтимий – на Теодосия.

Както казах, Теодосий беше немного далече от обителта. Веднѐж, по обикновеному, в уреченото нощно време ѐвтимий отишѐл (при него). След като пристигнал и след като му се обади със знак отдалеко, той не чул отецѐт да го призовава. След като потропал много пъти, без да му се обади старецѐт, той бързо се доближил до килията му, като си помислил, че това необикновено мѐлчание не е на добро. Когато почукал на вратата и очакваният глас пак не се чул, както и по-рано, той, след като погледнал през един малѐк разтрог, забелязал вдѐхновения (старец) да стои прав, цял в сияние – от главата до нозете, както Библията пише за Самуила. Той бил издигнал нагоре преподобните си ръце, не извършвал никакво движение. Също и очите му били издигнати, както и ръцете. Обхванат от страх ѐ ужас, ѐвтимий се завърнал и с клепалото призовал братята за утринното правило.

Когато пак отишѐл през нощта, той заварил великия да седи и да ридае. А когато, след като легнал до нозете му с лице на земята, заплакал като него и със сѐзи го запитал защо плаче, (Теодосий) му

отговорил, че причината за това е завладяването на страната от турците и свършеният запустяване на любимата пустиня. ”Ала ти, чедо – казал, – бъди мъжествен! Нека крепне твоето сърце, защото ще се удостоиш с вериги и с апостолско гонение!“

Според мъдростта си Бог отреди това, за да се види, че блаженият старец не само че е получил от добродетелта достойни награди и почести, но че не бил лишен и от пророческа дарба, а свещеният Евтимий, след като е предумнал Господнята воля, да не би да се откаже от званието си, тъй като най-после като втори Мойсей той ще бъде изпратен, за да се застъпи за народа.

Мина малко време и вече се видя началото на предсказанието.

<> **Утешител въз време на бедствия.** Веднъж имаше голяма суша, каквато била въз времето на пророк Илия. По земята не се намираше нито следа от роса и влага; тя се попука от сушата и изпущаше пушек като из горяща пещ, а гладът всичко застрашаваше. Нивите заприличаха на утъпканите градски улици и никой вече не мислеше да почиства гумното и да си набостря сърпа.

Като отидоха при отца Евтимия, гражданите му се оплакаха от нещастията, което очакваха. Човекολюбивата му душа се смили над тях. И той ги посъветва да не се отчайват, а да се уповават преди всичко на Господа, който е привикнал по волята Си да превръща морето в суша, а твърдият камък и безводната земя – въз водни извори. На другия ден той заповяда да го последват с жените и децата си заедно. И след като прекара цялата нощ в молитва, щом изгря слънцето, той излезе на полето с всички служители на олтара. След като обиколи цялата местност и се измори, сам се увери в предстоящата напаст. И когато дяконът каза: ”Да преклоним главите си пред Господа!“ – той веднага падна на колене, повдигна свещените си ръце и очи и се помоли. Но присъстващите не чуваха гласа му, защото той се молеше не с уста, а в сърцето си. И молбата му възлезе до ушите на Господа Саваст. И тутакси той умилостиви Бога. Дъждовни признаци се показаха на небето. Задуха северният вятър и донесе облаци, подобни на пълни мехове. А когато светителят влизаше в

града, изведнџ завала дџжд, и то не внезапен и бурен, а тих и напоителен; и той не престана да вали до тогава, докато не се наляха плодовете и не ги подготви да узреят.

Така Бог разкриваше предаността му към Него, но и Свтимий също така изтъкваше хубаво казаното от Бога: "Който вярва в Мене, ще върши делата, които аз върша."

<...> **Славата му в чужбина.** От добродетелта му се привличаха отдалеко не само множество (люде) от българска народност, които той имаше за свои от апостолски жребий, но и всички на север до Океана, а на запад - до Илирик. И само ако го видеха, смятаха това за голяма придобивка; ако ли пък се удостояха и да го чуят, мислеха това за явно спасение. А когато узнаеше за тяхното усърдие, Христовият подражател ги повикваше при себе си и до насита ги напояваше с пивото на благочестието. По този начин той ставаше на тях учител по благочестието, а пък те - на своите отечества.

А кой народ, който е сроден с българите по език, не възприе неговите писания, неговите наставления, неговите трудове и потове? Вместо да си служи с нозе, за да ходи да проповядва евангелските истини, той си служеше с ръка, а вместо с апостолски мрежи - с перото. С него той извличаше из дълбочините на невежеството спасяемите.

А понеже той като апостолите проповядва, обучава и заведе при Бога всевъзвршени люде, затова подбаваше и те да се подхвърлят всеки ден на гонения, на скръб и на смърт, та с небесната си слава да не изостане той, който във всичко е бил подобен на тях. Но понеже с апостолите са съгласни пророците, затова той се уподоби в случая с нещастията си и на тях, а най-много на онзи велик Йеремия, който бил осветен още в майчината си утроба.

Турците в Търново (1393). Варварският цар (Баязид), който се беше възгордял с победите си и със завладяването на много народи, реши - доброненавистникът! - да разори града (Търново), понеже бе слушал, че той е много голям, красив и укрепен със стени; че местоположението му е

такова, че мъчно би се завладял, защото освен със стени достатъчно е защитен природно, а освен това – че има големи богатства и многобройно население и че е прочут както с църковните, така и с царските (сгради). Затова като повдигна всички източни (войски), начевайки от персийските земи, Ликаония и Азия, премина Дарданелите. И след като намери всички западни войски събрани, както беше заповядал – за да надмине с тях не само Дария, царя на персите и на мидийците, но дори и Александра Македонски, – неочаквано нападна града. Той го обсади отвсякъде с войска, а не само откъм една или две страни. И много се бяха разтегнали свирепите! Варваринът беснееше: той заплашваше, че с огън ще изгори (жителите); заканваше се на късове да ги насече и на друга мъчителна смърт да ги предаде, ако тъй продължават да са непокорни. И постигна той целта си, но не чрез силата си, а защото Божията воля допусна.

И веднага йереят Свтимий биде изгонен из църквата (“Възнесение Христово”), а нея заеха творците на безсрамието. Кивотът на Завета изпадна в ръцете на другородците; светинята на светините стана подвластна на асирийците и, което беше най-важно, светите (дарове) се предлагаха на кучетата!

Кажи ми: що налагаше да страда светителят, гледайки с очите си това, за което не би могъл дори да слуша? Ако Давид, който беше цар, но не и свещеник, толкова е страдал, та казвал: “Жалостта за твоя дом ме изяде” и “Позорът на тия, които те позорят, пада върху мене” – не трябваше ли да страда още повече йереят, чиито трудове и усилия явно се тъпчеха?

Прочее, що (направи)? Нима се опечали повече, отколкото трябваше? Нима се изплаши? Нима се отдаде на малодушие или на леност? Нима избяга, когато видя как стадото му се пилее? Нима произнесе лека или тежка дума, недостойна за неговото любовъдрие? Съвсем не! Той дори се яви пред царя, укроти неговата страст към убийство, а страшното намерение на варварина превърна в благосклонно държане, както някога пророкът (укротил) лъвовете в ямата, а момците – пламъка в пещта. Защото и варварската свирепост обикновено се срамува от добродетелта на такива мъже!

Когато видя отдалече, че той иде с присъщата си благочинност и замисленост, без да поглежда нито едно от зрелищата пред себе си, които привличаха върху си слуха и погледа на глупавите, а да минава край тях като край стенни картини, (царят), с вид на лице, изразяващо благост, не продължи да седи, а веднага стана, отдаде му почит и го удостои с най-близкия стол. И той изслуша молещия се за народа, макар че най-накрая не изпълни уговореното.

И както някой доблестен воевода, който напълно не дава гръб, макар да е победен от вражите, а след като събере сили, побеждава, така и той (постъпи).

Понеже беше изгонен из църквата, той отиде в друга, що беше посветена на върховните (апостоли Петър и Павел). И като ги взе за застъпници, той се отдаде на много повече подвизи, отколкото по-рано: грижеше се да запази (народа) от варварското изстребление, поучаваше, утешаваше, повдигаше падащите; простираше ръка на препъващите се; изправяше лежащите; поддържаше слабите; похваляваше и насърчаваше към мъжество борещите се; някои пък отстраняваше като гнила част, за да не прогние цялото тяло, а прокажените изгонваше от овцете, за да не се разнесе болестта по цялото стадо. <...> Когато (дяволът) мислеше, че вече е прекратил евангелската проповед, че повдигнал гонение, че наострил мъчителя и подтикнал царя да избие християните, а апостолите предал на мъчителна смърт, тогава той видя, че подобно на второ небе Евангелието е обхванало не една или друга страна, а цялата вселена.

Избиване на видните търновци. Когато лукавият (дявол) се видял тъй свързан от пленниците си и наранен от стрелите си, без да му е възможно мълчаливо да понесе поражението на войските си и пълното си обезоръжение, произведе много по-голяма и по-люта буря, отколкото беше първата. Когато се разказва, езикът на човека се вдървява, а костите се разтреперват.

Воеводата-турчин, когото султан (Баязид) постави да управлява града, повика при себе си Божиите люде, които превъзхождаха другите и по име, и по добродетел, и по произход, уж да обсъдят някои общополезни

(въпроси). И те, вървейки след злия вестител, отиваха като глупавите овце, които вървят след овези, които ще ги колят, и бързаха да се доверят на убийствените десници, като всеки носеше своята кръв. Когато ги видя в ръцете си, кръвоядният звяр ги изкла сред църквата, или, по-добре да се рече, ги освети, без да се засрами от белите коси, без да пощади младостта; гърлата им превърна в играчка за ножа. Одушевените жертви, словесните всецяло изгоряеми жертви повторно се кръстиха в своята кръв. Към Захариевата кръв те проляха сред църквата своята кръв, та заедно с Авела да се провикнат от земята към Господа всички, които са изпили чашата на мъчението, достойно да бъде изпита от приближените на Бога, които с кръвта си са удавили всички вражи сили, както военачалниците на гордия Фаравн.

О, свето войнство! Не едни по-рано, а други по-после, но (всички), като застанаха вкупом пред мъчителя, оплюха го и веднага, като се представиха на Христа, се увенчаха (с мъченически венец)! Мъчителят остави труповете им за храна на небесните птици, а Владиката причисли духовете им към кротките ангели. О, воини, вие опазихте Вярата и броя си не намалихте! А чуйте и броят: бяха 110, чиято кръв обagri църквата! И макар да бяха толкова, не се разкъса мрежата на Вярата!

Такива бяха чедата на блажения Евтимий, така запазиха те учението му, така отдадоха почести на многото му трудове, що положи той заради тях. Те бяха готови не само да се лишат от имоти, домове, деца и сродници, но и кръвта си да пожертват за благочестието – бащин жребий – що получиха от него.

Честната и прославена от ангелите смърт на тези е достатъчна, за да се тури край на похвалите за Евтимия, както и да не се изискват повече думи за историята на неговите подвизи.

Чудесно избавление на Евтимий от смърт. А след това той, грабнат от воините, смело застана пред мъчителя, без да се изплаши духом, без да се промени от страх. Със спокойствието на лицето си издаваше благодатта на Духа, който пребиваваше у него. А когато му съблякоха одеждите и го отведоха върху градската стена, за да бъде смъртта му видима, и

извършиха всичко необходимо за заколението му, падна ли той на лицето си, потрепера ли, прояви ли с нещо обич към живота? Никак! Защото беше ученик на Павла и като него той бързаше да се освободи от тялото си, за да заживее с Христа. Това се вижда от думите, които каза на варварина: ”О, несправедливецо, защо така безумно и уничително си изложил величието на моят достойнство? Прилично беше първо да се пожертва свещеникът, та тогава да последват жертвите; трябваше пастирят да върви пред овцете и бащата – пред децата. Всички бяха поверени първо на мене, затова трябваше пръв аз да изпия чашата на заколението: работникът, който се труди, трябва пръв да вкуси от сладкия плод!“

Така каза великият мъдрец и призова палача. После си наведе главата, като с готовност си протегна шията. И той дойде и се пригответи да му нанесе смъртния удар. Но който някога изведнъж вкаменил ръката на беззаконстващия цар, която се простряла да улови пророка, Той по същия начин превърна убийствената десница в неподвижна и недействителна. Сякаш тя заприлича на някоя ръка на мъртвец, която е прилепена на живо и движещо се тяло, и свидетелстваше за това, за което Давид се молеше: ”Отплати им според делата на ръцете им!“ Това хвърли в ужас онези горделивец и цялото исмаилтянско сборище. При това те не само че не останаха, но избягаха от самото място. А на блажения повърнаха одеждите и му казаха свободно да иде, където пожелае.

<> **Раздяла (1394).** Подир това чудо варваринът намисли да пресели люде на Изток, защото така изискваха и царевите заповеди, а божия човек да изпрати на заточение в Македония.

И той излезе заедно с людете като втори Йеремиа. Гледката предизвикваше сълзи дори у самите камъни на града. Децата се разделяха от бащите си и братя от родни братя: защото не се отвеждаха всички заедно, та да се утешават поне като се виждат, а едни – които се отличаваха по род, по богатство или по красотата на лицето си – се заточаваха, а други се оставяха. Ония дни бяха дни на плач! Защото има ли нещо по-горчиво от преселението и по-тежко от разлуката с родни, отколкото споменът за родината и за своите, които винаги пробождат сърцето като с жило? Сто защо те се прегръщаха един друг, целуваха се, прощаваха се. С риданието

си огласяваха местността. **А** всред тях пеша вървеше великият Евтимий, подпираш се с жезъл, облян от сълзи, с душа, наранена от хиляди стрели. Но не от тях страдаше той, не и защото беше сломен от болест и от старост, а защото се измъчваше поради страданието на народа и нежната възраст на децата.

А когато дойдоха до мястото, където пастирят щеше да се отдели от тях против волята си – **Ах**, кой би си спомнил това без сълзи! – те паднаха пред краката му: обливаха ги с горещи сълзи, допираха устните и лицата си, целуваха му ръка, наричаха го пастир, учител и чедолюбив баща. Неговото отлъчване за тях бе раздяла с душата. Едни от жените слагаха децата си пред него; други пък, които бяха наблизо, се удостояваха (да целунат) ръката му, а трети – дрехата му; и когато се допираха до нея като до някоя ръка на светец, те я напояваха с горещи сълзи; други поради Вярата скубеха тревата, въз която стоеше той, а други – притискани от тълпата и безсилни да се доближат (до него) – с горчиви сълзи стенеха отдалечно за последно благословение и молеха за прошка, защото бяха уверени в душата си, че вече не ще го видят жив. **А** той ги утешаваше и им държеше напътствено слово. Той ги съветваше да не се отклоняват от Господните заповеди, да пазят непорочна Вярата. Чрез нея не само ще се познае любовта им към Бога, но ще придобият и слава на преселението онези, които са я опазили. Така се случи – казваше той – и с **Авраамовите** внуци: най-напред с **Йосифа**, който бе несправедливо продаден от братята си като роб, но отпосле бе прославен като цар; после великият **Богвидец (Моисей)** – роден в **Египет**, в дома на робството – наказва мъчителите, като извърши чудото с морската вода и като изведе вкупом сънародниците си из **Египет**, из дома на робството. Също и **Зоровавел Салатиелов**: когато бил в плен, поради благочестието си сияел в слава всред царевия дом и много помогнал да се освободи **Израил** и да се издигне храмът. **А** що (извършиха) **Даниил**, укротителят на лъвовете, и трите момци, които угасиха огъня? **Павел** свидетелства, като казва: Угасиха огнената сила, затвориха устата на лъвовете. **А** що (сторни) великодушната и велика по **Вярата** **Еستير**? Като се помоли **Богу**, с пост и молитва не успокои ли пламналия гняв на **мидийския цар** и не избави ли сънародниците си **израилтяни**, които щяха да измрат до един, превишавайки броя на морския пясък?

С вдъхновения си от Бога език, като изрече тези неща и като коленичи, той се помоли с тях. После, като се изправи след молитвата, благослови ги за сетен път. И когато един от народа, обръщайки се (към него), извика с ридание: "Кому ни предаваш, добри пастирю?" – той отвърна: "На Света Троица ви предавам сега и вовеки!" ..